

Олена Богданова,
кандидат мистецтвознавства

УНІКАЛЬНІ ЗАПИСИ З РЕПЕРТУАРУ УКРАЇНСЬКОГО ТРАДИЦІЙНОГО ЛІРНИЦТВА

«Лірник тип дуже живучий, — зазначав М. В. Лисенко. — На розпутті, при дорозі, на степку, біля хреста, лунає жалісний голос його ліри, що плаче "об безсмертному часу" та о людських гріхах... Коли героїчні бандуристи та горді торбаністи вимирають, несучи з собою в могилу секрет своїх чудових мелодій, лірник живе, живе й буде жити. Його сила й живучість у тому глибокому ліризмові, котрий так відповідає думному духові українця»¹⁾.

Феноменальному за популярністю і значенням явищу традиційного українського лірництва протягом ХІХ ст. вже було присвячено чимало статей дослідників-філологів, культурологів, письменників. Проте ще не існувало жодного нотного збірника лірницьких традиційних наспівів, які б дали змогу доступитися до вивчення та відтворення лірницького репертуару. Першим таким виданням стала унікальна збірка П. Д. Демуцького «Ліра і її мотиви», яка й до сьогодні є неперевершеною за багатством і різноманітністю зафіксованих зразків лірницької практики початку ХХ ст. в Україні.

Постать Порфирія Даниловича Демуцького (1860–1927) певною мірою надзвичайна для свого часу. Відомий музично-громадський діяч, член Етнографічної комісії Української Академії Наук, лікар за фахом, хормейстер-пропагандист народного співочого стилю, Демуцький всю енергію і натхнення віддавав служінню людям і тому був ідеальним взірцем українського інтелігента-народознавця тих років.

Головною справою П. Демуцького як музичного діяча була організація сільського етнографічного хорового колективу — «цим способом він вніс ясне проміння не тільки в сільське життя, ба, навіть у великоміське, привозячи свій Охматівський хор до Києва»²⁾. За висловом одного з перших біографів Демуцького, С. Барика, він був дилетантом в тому сенсі, що не мав спеціальної музичної освіти. Проте як етнограф П. Д. Демуцький займає дуже поважне місце серед українських фахівців. К. Квітка схарактеризував музично-фольклористичну сферу аматорства Демуцького — сільського лікаря — як «чистий вид посвячення і самозречення», підкресливши, що «в умовах сільської дійсності культурно-музична діяльність мусить стати чимось більшим, ніж аматорством: другою паралельною місією, що вимагає зосередження інтересів і уваги»³⁾.

Демуцького завжди привертала специфічна культура селянського побуту з його віковичними традиціями, особливим способом життя та світовідчуття, що становили осно-

---

1) Лисенко М. В. Народні музичні інструменти на Україні. — К.: Мистецтво, 1955. — С. 36.

2) Квітка К. Вибрані статті / [упоряд. та коментарі А. І. Іваницького]. — К.: Музична Україна, 1986. — Ч. 2. — С. 81.

3) Квітка К. Вибрані статті... — С. 29.

Юрій Медведик,
доктор мистецтвознавства

«ЛІРА І ЇЇ МОТИВИ»: НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКІ ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ЗБІРНИКА, ЙОГО СПЕЦИФІКА ТА РЕПЕРТУАР

Поява у 1903 р. збірника Порфирія Демуцького «Ліра і її мотиви» стала закономірним результатом тодішньої більш, ніж піввікової науково-популярної праці над надбаннями української релігійної пісенності. Основна увага дослідників скеровувалася на вивчення давньої української духовної пісні, але при цьому особі місце в цьому процесі займали й питання, пов'язані з лірницьким та кобзарським мистецтвом. Воно ж, як відомо, у ХІХ ст. спиралося в значній мірі на переспіви давніх духовних пісень, відомих сьогодні з почаївського «Богогласника», окремих стародруків, численних рукописних співаників. Включалися в репертуар й новостворені тексти ХІХ ст., що засвідчує «Ліра і її мотиви». Зрештою, вона стала немовби відображенням не тільки вибраного репертуару мандрівних співців-музикантів, але й почасті стану дослідницької думки про їх творчість, недосконалість наукового термінологічного апарату тощо.

Вдаючись до аналізу репертуару збірника «Ліра і її мотиви», причин появи видання неможливо оминати увагою праці попередників П. Демуцького, які створювали наукове підґрунтя для вивчення цього пласту культури, популяризували духовну пісню (кант) в інтерпретації кобзарів та лірників у ХІХ ст. До певної міри унікальність видання «Ліри і її мотивів» можна навіть порівняти за значенням із «Богогласником», адже обидва збірники чималою мірою відбивають розвиток релігійної музично-поетичної культури українців на різних етапах розвитку від кінця ХVІ ст. до кінця ХVІІІ ст. (одноголоса та багатоголоса пісня без інструментального супроводу) та ХІХ ст., в якому одну з чільних ролей у збереженні та новому розвитку духовно-музичної творчості відіграли лірники та кобзарі (одноголоса псалма з інструментальним супроводом). Не зайве наголосити й на тому, що обидва видання включають у себе низку спільних пісень, щоправда це простежується здебільшого в їх поетичних текстах.

Спорадичні дослідження духовнопісенної творчості з середини ХІХ ст. і аж до появи у 80–90-х роках ґрунтовних спеціальних розвідок М. Грушевського, І. Франка, В. Перетца, В. Гнатюка велися в різних напрямках: літературознавчому (Осип Бодяньський, Омелян Огоновський), фольклористичному (Микола Костомаров, Еразм Ізопольський, Петро Киреевський, Павло Чубинський, Петро Безсонов, Петро Шейн, Яків Головацький, Михайло Драгоманов), джерелознавчо-археографічному (Антін Петрушевич, Микола Петров, Чеслав Нейман), конфесійному (Андрій Хойнацький, Н. Минович (Флавіан Добрянський), Павло Житецький).

Цей поділ загалом схематичний, оскільки багато хто з названих вчених поєднував у своїй науковій праці різні аспекти досліджень. Як щойно зауважено, в цілому зміст пере-

№ 2. Распятие Христа.^[1]

*Псалма записана въ Бузивци
Таращанського повиту видъ лирныка Прохора*

Adagio

Trio.

Въ слав - нимъ гра - ди, во Е - ру - са - лы - ми,
Въ слав - нимъ гра - ди, во Е - ру - са - лы - ми,
Въ слав - нимъ гра - ди, во Е - ру - са - лы - ми,
де Сусъ На - за - рянь - ский дав Ся вбы - ты,
де Сусъ На - за - рянь - ский дав Ся вбы - ты,
де Сусъ На - за - рянь - ский дав Ся вбы - ты,
дав Ся рос - пы - на - ты за на - родъ хры - сты - янь - ский.
дав Ся рос - пы - на - ты за на - родъ хры - сты - янь - ский.
дав Ся рос - пы - на - ты за на - родъ хры - сты - янь - ский.

Въ славномъ гради, во Ерусалыми,
Де Сусъ Назаренський
Давъ Ся^[2] вбыты, давъ Ся распяты
За народъ Хрыстыянський,
Былы Христа, былы, распялы,
Кровъ изъ боку зточылы,
Не идную^[3] терновину
На главу зложылы.

Пречыстая Дива, паче слонця^[4],
Слѣзы проливала:
Маты Божая Сына Своѣго
На кресту спизнала.
— «Ой, Сыну Мій возлюбленный,
Про що^[5] жъ Ты вмираешъ?
Про що Свое Тило Пресвятое
До гробу воздаешъ?»

— Мувѣть Хрыстосъ до Матки Едыной:
«Исусъ Незареньскый
Терпѣвъ муки, прынявъ раны
За народъ Хрыстыянскый.

Матко Моя, Матко Возлюбленная!
Треба помираты,
Тѣи души невинніи
Зъ пекла рятуваты!..»

Пресвятіи Його ученыкы
Днемъ славу вчынылы
Взялы Хрыста въ Плащаницю
Та во гробъ уложиылы.

Не дозналась тому жадная вира,
Що у мори каминь...
Нехай буде славенъ Исусъ Хрыстосъ
На вѣкъ вѣковъ, аминь!

№ 3. Распятому Хрысту.¹⁾

*Псалма записана видъ дячка
Бораковського — Кищынці, Уманського повіту*

Andante

Дре - вомъ крест - нымъ рас - пя - то - го отъ не - вир - ныхъ
и ев - рей, тер - новъ вѣ - нець во - зло - жи - ша, пре - да - ша
трѣхъ гвоз - дей; Кот - рі-и ру-цѣ та-же и но - зѣ Тво-и свя-ті-и
про-бо-до-ша скво - зѣ; Плач - мо - ся, вси Хры-сты-я - не.

Древомъ крестнымъ распятого
Отъ невинныхъ и еврей^[1],
Терновъ виноцъ возложиша^[2],
Предаша^[3] трѣхъ (?) гвоздей;
Котріи руцѣ таже и нозѣ^[4]
Твои Святіи прободоша^[5] сквозѣ^[6]...
Плачмоя, вси Хрыстыяне!

Логгына^[7] темна приведша^[8],
И той ребра — прободѣ^[9]:
Ипустыся^[10] кровъ изъ водою,
Дражайшая упаде^[11]
Крапля едина на тварь^[12] Логгына,
Очи отворыла благодать явила.
Плачмоя, вси Хрыстыяне!

1) Богогласникъ, 1902 г., № 46 — похожий.

Тогда Ыродъ изумывся,
Що заклеяся зѣло;
Веливъ своимъ(?)ученыкамъ
Схороныты тѣло.

Даруй, Боже, многа лита,
Хрыстыянамъ слава!
Ивана Предтечи
Священная глава!

Даруй, Боже, многа лита
У свити прожыты,
Ивана Предтечу
Во вики славыты!

№ 31. Василию.

*Кантъ записанный видѣ лирныка Рыдька въ
с. Янышивиці, Таращанскаго повиту*

Andantino

Воз - яв - ляй - ся бла - го - датъ въ уст - нахъ Тво - ихъ, От - че,
якъ былъ е - си па - сты - ремъ доб - рымъ, Ва - си - лі - е свя - тый!
Ты вчылъ е - си сло - вес - ны - я ов - ци ви - ро - ва - ты
Бо - га во Трой - ци — Трой - цу Е - ды - ну!

Возъявляйся благодать въ устнахъ^[1] Твоихъ, Отче,
Якъ былъ еси^[2] Пастыремъ добрымъ, Василие святой!
Ты вчылъ еси^[3] словесныя овцы
Вироваты Бога во Троици —
Троицу Едыну!
Когда демонъ за жену Владія записавъ,
Тогда святитель Василий опричъ^[4] бисовъ одигнавъ.
Плаче, вольты^[5] Кессарія,
Весьма^[6] молыть Василя,
Абы бисовъ одигнавъ.
Молю Тебе, Василию, Отче щедротный,
Будь же на мя^[7] Пастырь, будь ми^[8] мылостный!
Записавъ мой мужъ врагу,
Люциперу пекельному
И своему^[9]. . . . .

Рече жена и Владію: «Чоловиче муже!
Кайся грихомъ, и Владію: прегришывъ есь^[10] дуже!
Бога Отця опустывъ еси^[11],
Духа Святого прогнывъ еси^[12]
    Й Сына Божого».

Ой заманывъ же святыи Василій Владіа въ дому,
А самъ пишовъ молытысь Небесному Богу:
— «Помылуй мя, Боже Отче,
Всего свита Ты мій Творче!
    Пощады души!»

Рече демонъ Василию: «Не вчыны намъ пакосты,
Бо винъ же намъ записався за свитови сладости:
А ты видъ насъ одбыраешъ,
Души въ руцѣ^[13] намъ не даешъ,
    Яко мужа нашего!»

Славословять и писню спивають...
Опричь бисы утикають,
Назадъ запасы вертають,
Викномъ въ церкву укыдають...
На Владіа нарекають,
Вельмы його проклинають,
    Яко слугу своего.

Кайся гриховъ чоловиче, покуты держысь,
А своему Сотворителю слезами молысь,
Щобъ ты врагы не вхопылы,
Въ огонь вичный не вкынулы,
    Бо тамъ будешъ гориты!

Возмылуйся, Боже, нади мною! чымъ согришывъ я передъ Тобою?
Согришывъ я предъ Тобою моею кривдою:
Возмылуйся, Боже, нади мною!
Чымъ недостойнъ твоею слугою?
    Сотворителю мой
    И Спасителю мой!

«ЛІРА І ЇЇ МОТИВИ»

(Інципітарій текстів)¹⁾

Список скорочень, використаних в інципітарії (сховища, фонди, журнали, серійні видання)

АСП — ф. А. С. Петрушевича (ЛННБ)
БРАН — Бібліотека Російської Академії Наук (Санкт-Петербург)
ГКМК — ф. Греко-католицької митрополичої консисторії (ЦДІАЛ)
ДІМ — Державний історичний музей (Москва)
ЗКМ — Закарпатський краєзнавчий музей (Ужгород)
КДА/П — ф. Київської Духовної Академії, опис М. Петрова (НБУВ)
КДА/Л — ф. Київської Духовної Академії, опис М. Лебедева (НБУВ)
ЛННБ — Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника
МДУ (МГУ) — Московський державний університет ім. М. Ломоносова
НМАШ — Національний музей ім. А. Шептицького (Львів)
НБУВ — Національна Бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України (Київ)
НІФІ/С — ф. Ніжинського історико-філологічного інституту ім. кн. Безбородька (НБУВ)
НТШ — ф. Наукового товариства імені Т. Шевченка
РДАДА (РГАДА) — Російський державний архів давніх актів у Москві
РДБ (РГБ) — Російська державна бібліотека (Москва)
РНБ — Російська національна бібліотека (Санкт-Петербург)
СПб — Санкт-Петербург
СПк — Співацька колекція («Певческая коллекция») Наукової бібліотеки Санкт-Петербурзької консерваторії ім. М. А. Римського-Корсакова
УНУ — Наукова бібліотека Ужгородського Національного університету
ХНБ — Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка
ЦДІАЛ — Центральний Державний Історичний Архів у м. Львові

1. «Черезъ поле широкее, а черезъ море глубокее...»²⁾

1) Укладено доктором мистецтвознавства Ю. Є. Медведиком.

2) Інціпіти поетичних текстів подаються згідно з їх публікацією у «Лірі і її мотивах». Датування зроблено на підставі фіксації текстів у рукописних та друкованих джерелах XVII–XIX ст. Музично-поетичні тексти XVII–XVIII ст. в інципітарій трактуються згідно з термінологією, яка була прийнята у цей період. Переважна більшість текстів у рукописних співаниках позначалися як «пісня» (у друкованих співаниках — виключно «пісня»). Термін «кант» здебільшого використовувався у російських співаниках, нотні тексти яких зафіксовані у триголосій фактурі (в українських співаниках — майже завжди одноголосій).

У рукописних співаниках також використовувався термін «псалм», скоріш за все, як аналогія до псалмів Давидових та з огляду на ранню практику паралітургійної творчості, яка полягала у перевіршовуванні псалмів, використання псалмової тематики або інціпітів псалмів. Щодо останнього, то, власне, на цьому підґрунті й визрівали передумови розвитку духовної пісні як в Україні, так і в інших європейських паралітургійних (духовнопісенних) культурах пізнього Середньовіччя та раннього Бароко. Детальніше про це див.: (Медведик Ю. Українська духовна пісня XVII–XVIII ст. — Львів: Ви-тво УКУ, 2006. — С. 9–11).

У лірницькій практиці використовувався передовсім термін «псалма». Тому це визначення варто використовувати для текстів XIX ст., які наявні у збірнику П. Демуцького.

Псальма в рукописних співаниках XVII–XIX ст. не зустрічається. Скоріш за все текст створено на Наддніпрянщині не раніше XIX ст. Втім, побутує нічим не підтверджена думка, що «Через поле широкее» — «старовинна псальма XVI ст.». Майстерні хорові обробки псальми здійснені Миколою Леонтовичем, Дмитром Котком.

Бібліографія: Богданова О. Збірник Порфирія Демуцького «Ліра та її мотиви» у контексті лірницької традиції / О. Богданова // Українське музикознавство. — 2001. — Вип. 30. — С. 124. Д. Котко. Збірник українських народних пісень: для мішаного хору / Д. Котко. — Львів, 1931; М. Леонтович. Духовні хорові твори / Упорядник Іванов В. Ф. — Київ, 1993. — С. 30–31. Стельмашук С. Дмитро Котко та його хори. Статті, рецензії, спогади, документи / редактор-упорядник С. Стельмашук. — Дрогобич: Відродження, 2000. — 336 с. (згадки про деякі лірницькі пісні зі збірника П. Демуцького «Ліра і її мотиви»).

2. «Въ славнымъ гради, во Ерусалыми...»

Псальма в рукописних співаниках XVII–XIX ст. не зустрічається. Текст створено не раніше XIX ст. (Наддніпрянщина).

Бібліографія: Богданова О. Збірник Порфирія Демуцького, с. 125¹⁾; Перший десяток народних українських пісень з репертуару Охматівського хору / Для мішан. хору без супр. / Обр. П. Демуцького. — Київ, 1906. — 8 с.; Сперанский М. Южно-русская песня и современные ее носители (по поводу бандуриста Т. М. Пархоменко) / М. Сперанский // Сборник Историко-филологического общества в Нежине. — Т. 4. — Нежин, 1904. — С. 161, 164.

3. «Древомъ крестнымъ распятого отъ неvirныхъ и еврей...»

Створено в середині XVIII ст. (Галичина).

Музично-поетичний текст вперше опубліковано в «Богогласнику» (Почаїв, 1790–1791) — «Крестнымъ древомъ распятого, увенчання терніємъ...» з акровіршем (акростихом) **КЛЕБАНОВКА**.

Найдавніші записи: співаники регента Г. Чернянського (ф. Маслова, 53, Лемківщина, 1799 р.), священика А. Баки (сmt Шкло, Львівщина, кін. XVIII ст.).

Рукописи: НМАШ, О. 660²⁾; ф. НТШ, 61, 129, 339, 356, 358, 366, 789/1; ф. Франка, 4787, 4792; ф. АСП, 366; ф. Маслова, 53; Югасевича, (1812).

Бібліографія: Архімович Л., Гордійчук М. М. Лисенко: життя і творчість / Л. Ахрімович, М. Гордійчук. — Київ: Музична Україна, 1992. — С. 211–212; Барвінський В. Пісні з Богогласника (для мішаного хору) / В. Барвінський. — Українське видавництво, 1944. — № 3; Богданова О. Збірник Порфирія Демуцького, с. 124; Богогласник. Песни Благоговейныя Праздником Господским, Богородичным и Нарочитых Святых чрез весь год приключающимся, к сим же некоторым Чудотворным Иконам служащия, таже различныя Покаянныя и умилителныя содержащ. Собран, по силе исправлен, четырьми Частми определен, Типом и Чертами Мусикійскими Напечатана и изобразися. В святей чудотворней Лавре Почаевской, Тщанієм Иноков Чину С. Васілія Великаго, Лета от Рождества Христова 1790 [Почаїв:

В інципітарій подано інформацію про найбільш важливі рукописні та друковані джерела (зазначене переважно стосується пісень, відомих із почаївського «Богогласника», джерельна база щодо яких доволі багата).

1) Повна бібліографічна довідка про ту чи іншу працю подається тільки при першій згадці.

2) Джерелознавчу інформацію про рукописні співаники, матеріали яких використано у цьому інципітарії, див.: Медведик Ю. Рукописні співаники другої половини XVII — початку XX ст. у контексті джерелознавчо-текстологічних досліджень почаївського Богогласника // ЗНТШ. — Т. CCLVIII. — Львів, 2009. — С. 455–483.

ПРИМІТКИ¹⁾

При перевиданні «Ліри і її мотивів» в окремих випадках (при можливості неправильного розуміння тексту) робилися мінімальні орфографічні й пунктуаційні виправлення та усувалися друкарські помилки. Специфічна форма передачі української фонетики дореволюційним правописом (т. зв. «ярижка») збережена. «Ярижка» достатньо адекватно передає українську фонетику, крім тієї особливості, що літера «е» може позначати як звук «е», так і звукосполуку «іе», а літера «и» може позначати звуки «і», «и», а також звукосполуку «йі». Слід зазначити також, що в ярижці український звук «и» може позначатися літерами «ы» (найчастіше) та «и» (рідше), звідки розбіжності в написанні (наприклад, Хри^истос та Хри^ыстос та ін.). Уніфіковано знаки у прямій мові та вживання великої літери.

Нотні приклади оригінального видання мають низку особливостей, а також друкарських та редакторських неточностей, виправлених в цьому перевиданні. Загальні зауваження до відтворення нот такі:

1) Ноти набрано заново з усуненням друкарських та редакторських помилок. Виправлення, які зроблено в новому виданні і вимагають пояснення, зазначено в примітках.

2) Залишено авторський варіант позначення тактових рис.

3) Якщо в такті вказано знак альтерації, то другий раз в межах цього такту він не вказується.

4) Переважно збережено авторське групування нот.

5) В текстах вокальної партії нот збережена орфографія; друкарські та пунктуаційні помилки виправлено. Використання великої літери у вокальній партії нот в усіх нотних прикладах уніфіковано: велика літера збережена в деяких словах, згідно із оригінальним виданням, а також в перших словах нового речення (а не кожного рядка) та після крапки з комою. Рисочки між складами поставлено по центру (в оригіналі вони мали вигляд нижнього підкреслення). Поділ на склади виконано згідно із чинним правописом.

6) В оригінальному виданні систематично не збігаються тексти вокальної партії нот та текстів творів, що подані після нот. Така невідповідність не обов'язково свідчить про недосконалість редакторської роботи: можливо, виконавець співав кожного разу одну й ту ж саму псалму відмінно: таким чином, П. Д. зафіксував бодай два варіанти тексту. Цю розбіжність у новому виданні зберігаємо.

Загальні зауваження до текстів лірницьких пісень. Часто трапляються порушення правил уживання відмінків, прийменники мають застаріле значення. Інколи важко з'ясувати: мовна особливість є діалектичного чи книжного походження.

Оскільки у деяких текстах виявлено явні помилки, або ж лексично-стилістичні перекручення в записах від лірників, подаємо тут фрагменти текстів із «Богогласника» (Почаїв, 1790–1791) та записів у збережених рукописних співаниках II–III чвертей XVIII ст. (проф. О. Калужняцького; з містечка Супрасль, що на білорусько-польському пограниччі; з регіону Шариш у Східній Словаччині, що багатосотлітньо населено українським етносом). Поодинокі рукописи з Центральної та Східної України не надаються для текстологічних студій.

---

1) Мовознавчий аналіз, примітки — канд. філол. наук О. М. Геращенко; джерелознавчі зауваги, текстові паралелі з рукописними та богогласниковими варіантами пісень — доктор мистецтвознавства Ю. Є. Медведик.

Вступ

[1] *Реля* — діалектна назва ліри, що побутувала переважно на Слобожанщині та Полтавщині.

[2] *Пляцъ* — 'майдан' (діал.).

[3] *Коло хреста* — 'біля церкви'.

[4] *Тлумъ* — 'натовп, юрба' (розм.).

[5] «*об безсмертному часу*» — очевидно помилка. Треба: «*Об смертному часу*». «Об смертному часу» — назва однієї з найвідоміших лірницьких псалм, що представлена в цьому збірнику під № 43.

[6] «*якъ євреї взяли, на крестъ росняли, смерти предали*» — неточна цитата із псалми «Страстям Христовим» (№ 1).

[7] Йдеться про такі псалми, як «Миколаю» (№ 22–24), «Варварі» (№ 27–29) та ін.

[8] Мається на увазі чи не найвідоміша лірницька псалма, сиротинський плач «Сирітка» (№ 51).

[9] Мова йде про кобзарську та лірницьку соціально-побутову пісню «Біда» (№ 51).

[10] Мається на увазі кобзарська та лірницька побутова пісня «Теща».

[11] *розличуватъся* (застар.) — 'розраховуватися'.

[12] *торбанист* — виконавець на старовинному українському струнному щипковому музичному інструменті — торбані.

[13] *Струментъ* — 'інструмент'.

[14] В європейській класифікації Е. Горнбостеля і К. Закса ліра віднесена до смичкових інструментів, в якому функцію смичка виконує колесо.

[15] Про конструкцію української ліри див., наприклад:

1) Лисенко М. Народні музичні інструменти на Україні / М. Лисенко / передмова М. Щоголя. — К.: Мистецтво, 1955. — 62 с.

2) Харків В. [Нарис про ліру] / В. Харків // Українські народні думи. — К., 2007. — 824 с., іл. 16 с.

3) Харків В. Спостереження над лірниками і кобзарями Валківського району на Харківщині. Доповідь, прочитана на засіданні Етнографічної комісії ВУАН / В. Харків. — 1928. — 72 арк. // Рукописні фонди Інституту мистецтвознавства, фольклористика та етнології (ІМФЕ). — Ф. 6–2. — Од. зб. 23 (2).

4) Харків В. Розвідка (чернетка) про ліру із нотними зразками вправ та ін. для виконання на лірі, креслюнки різних музичних інструментів. — Б/д. — 58 арк. / В. Харків // Рукописні фонди ІМФЕ. — Ф. 6–2. — Од. зб. 24 (18).

5) Харків В. Відомості про ліру. Конструкція, обмір, фото ліри. Матеріали, зібрані під час відрядження на Харківщину та Полтавщину упродовж 9.XI — 23.XII.1931 р. / В. Харків // Рукописні фонди ІМФЕ. — Ф. 6. — Од. зб. 91. — 27 арк.

6) Хоткевич Г. Ліра // Музичні інструменти українського народу / Г. Хоткевич. — Харків, 2002. — С. 38–50.

7) Кушпет В. Ліра / В. Кушпет // Старцівство: мандрівні старці-музиканти в Україні (XIX – поч. XX ст.) / В. Кушпет. — К., 2007. — С. 92–97.

[16] *въ идни[й]* (діал.) — 'в одній'.

[17] *кобилка* — поріжок, дерев'яна підставка під середньою струною (співаницею), після якої струна потрапляє на колесо.

[18] *корба* — ручка, за яку крутять колесо. Звідси уточнююча назва ліри — корбова ліра.

[19] *Згукъ* — 'звук' (діал.).

[20] *Опадають* — 'переміщуються вниз, займають нижню позицію'.

[21] *Затверджани* — 'зафіксовані'.

ЗВОДНА ТАБЛИЦЯ РЕПЕРТУАРУ ТА ВИКОНАВЦІВ ЗБІРНИКА «ЛІРА І ЇЇ МОТИВИ»¹⁾

№	Твір		Виконавець	Місце запису
	Назва	Жанр		
1.	Страстям Христовим / Страстям Христовим	Страсна псалма	Лірник Ридько Слюсарь	с. Янишівка Таращанського пов. Київської губ. (нині с. Іванівка Ставищенського р-ну Київської обл.)
2.	Роспінання Христа / Роспінання Христа	Страсна псалма	Лірник Проход Осипович Завертаний («Завертан»)	с. Бузівка Таращанського пов. Київської губ. (нині с. Бузівка Жашківського р-ну Черкаської обл.)
3.	Распятому Христу / Распятому Христу	Духовна пісня (псалма)	Дяк Бораківський	с. Кішинці Уманського пов. Київської губ. (нині с. Кишенці Маньківського р-ну Черкаської обл.)
4.	Страсти Христови / Страсти Христові	Духовна пісня (псалма)	Лірник Микита	с. Глинка Таращанського повіту Київської губ. (нині с. Нагірна Жашківського р-ну Черкаської обл.)
5.	Христу на кресті / Христу на кресті	Страсна псалма	Лірник Проход Осипович Завертаний («Завертан»)	с. Бузівка Таращанського пов. Київської губ. (нині с. Жашківського р-ну Черкаської обл.)
6.	Христось Господь воскрес / Христос Господь воскрес	Духовна пісня (псалма)	Батюшка О. Ольшевський	м. Миронівка Васильківського пов. Київської губ. (нині м., райцентр Миронівського р-ну Київської обл.)
7.	Адамъ и Ева / Адам і Єва	Духовна пісня (псалма)	Лірник Роман Пилипов (Пилипович) Мандзюк (Мензюк)	с. Ненадиха Таращанського пов. Київської губ. (нині с. Тетіївського р-ну Київської обл.)
8.	Потопъ / Потоп	Біблійна псалма	Лірник Роман Пилипов (Пилипович) Мандзюк (Мензюк)	Місце запису не вказане
9.	«Монашеский» / «Монашеский»	Духовна пісня-молитва [кант]	Інформант не вказаний	с. Охматів Таращанського пов. Київської губ. (нині с. Жашківського р-ну Черкаської обл.)
10.	Ісусу / Ісусу	Духовна пісня (кант) [псалма]	Інформант не вказаний	Місце запису не вказане
11.	Ты мой Богъ, Ісусе / Ти мой Бог, Ісусе	Духовна пісня (кант) [псалма]	Інформант не вказаний	Місце запису не вказане

1) В квадратних дужках вказано жанр твору в термінології записувача. — О. С.

АВТОБІОГРАФІЯ П. Д. ДЕМУЦЬКОГО¹⁾

I.

Родився я 1860 року, 26 лютого в с. Янишівці, Таращанського повіту в сем'ї сільського священика. Ріс і первоначальне учився дома і в своїй сільській церковній школі, котра тоді була на високому по тодішньому стані. Мій отець, котрий сам був наблюдателем церковних шкіл і любив дуже шкільне діло, добирав в своїй школі і додатніх учителів. Опріч грамоти в школі учили і співів і навіть із школярів був заснований хор, котрий виїздив співати і до других сіл співати служби Божі, а часами і на примітивні концерти, де співались і (світські?) пісні. Особливо хор розцвів був, коли на чолі його стали учителі та дячки Радзівський, Крижановський, Шпаковський. Цікава подробиця: в ту пору в Янишівці пробував Микола Віталієвич Лисенко, котрий був мировим посередником в Кривицькій волості (батько його на ту пору займав посаду предводителя дворянства в Таращі).

На хорові виїзди з великою охотою приставав і я, хотя ж сам не співав. Мало пам'ятаю я з того репертуару. Пригадую тільки, що мій отець, що мав чудового баса, брав участь в виконанню trio: «Гуде вітер вельми в полі» і в піснях (sic), «А вже ж третій вечір, як дівчину бачив».

Особливо любив я церковні співи і завжди ходив на вечерню, де мою жажду співу задовольняло виконання мого батька на стихирях на Господи воззвах на гласи. Я тепер страшенно жалію, що я тоді не заучив і не позаписув, але я думав, що то мотиви єсть обще достояніє; тимчасом тепер я уже нігде не можу здобути їх. Сам я не мав ні голосу, ні слуху і участі в співах не приймав, аж поки не поступив в науку в подольську бурсу. Тут у мене показався був і голосок (дискант невисокий) і мене обрано було до братського академічного хору. Я страшенно хтів співати, але боявся жити помеж школярами в общежитті, да і старший брат мій був проти того, бо знав, що там школярі не дуже усердно учили свою шкільну науку.

Жив я, коли поступив в подольську бурсу, в Києві на квартирі у Левіцької на Почаївській вулиці, що була братським «подворьем», а рядом був корпус, де жили академічні півчі, і я часто бував на співах. Нотній грамоті я разом з всіми учився по обіходу і, по правді

---

1) Ми подаємо тут дві редакції автобіографії П. Д. Демуцького. Перша — на жаль шановний небіжчик не докінчив її — має особливий інтерес, бо П. Д. Демуцький спинається там на часах свого дитинства, коли формувалася його вдача й зароджувався нахил до тої діяльності, що згодом стала справою цілого життя його. Цей фрагмент публікується з ласки У. Д. Демуцької, вдови небіжчика. Друга автобіографія з реєстром друкованих та готових до друку праць досить стисле curriculum vitae, написане пізніш од першого фрагмента для урядової потреби.

Редакція, публікуючи ці матеріали, як цінні дані до біографії шановного і відданого своїй праці діяча української музичної етнографії, додержала всіх особливостей стилю небіжчика і змінила тільки правопис оригіналу на академічний. Ред. [Редактори «Етнографічного вістника» — акад. Андрій Лобода і Віктор Петров. — Тут і далі в квадратних дужках подано примітки упорядника теперішнього видання Олександра Савчука. Вихідні відомості та загальні зауваги до матеріалів, поданих у додатках, див. в розділі «Примітки». В круглих дужках — зауваження редакторів оригінальних видань].

ПОРФИРІЙ ДЕМУЦЬКИЙ^[1]

Біографічні відомості про покійного члена Етнографічної Комісії Української Академії Наук Порфирія Демуцького подав С. Барик²⁾; їх доповнюють матеріали, видрукувані в оцій книжці Етнографічного Вістника.

Характеристика й оцінка діяльності небіжчика, яку дав названий автор, відповідає громадській opinio, оскільки вона мені відома, і виявляє її; висловлена через поширений орган, ця оцінка, певно, досі, увійшла в круг уявлень тих, хто безпосередньо не був знайомий з цією діяльністю, отже мені представляється доцільним в цьому нарисі виходити в кількох основних точках з суджень, які вже утвердилися, і в міру свого знання їх розвивати, а почасти внести поправки.

Властиво з біографії має найбільшу вагу той основний факт, що П. Д. Демуцький, народжений заслуженою славою на музичному полі, був лікар, — не тільки з освіти, але й як практик, хоч фахом в розумінні джерела засобів існування ця практика стала для нього тільки в останні десять літ життя, коли він з села переїхав у Київ (втім і тут, не вважаючи на свою матеріальну руїну, П. Д. залишався в ґрунті своєї професійної діяльності філантропом).

Місце П. Демуцького в науці й мистецтві С. Барик означає так: «Не спеціаліст-етнограф, дилетант, але такий, ...що межує із справжнім науковим робітником у цій галузі. Коли-б у нього була спеціальна музична освіта, то з нього ми мали-б першорядного етнографа, першорядного висококультурного українського музичного діяча».

Означення «дилетант» має неоднаковий сенс в залежності від того, хто до кого і з якого погляду його прикладає. Для кого лікар, хоч-би й визначний, але тільки в своєму районі, принципіально є величина менша, ніж діяч мистецтва, в очах того дилетантська музична діяльність лікаря багато збільшує повагу до нього і, коли ця діяльність визначна, то навіть заступає основну професійну його діяльність настільки, що стає зовсім неінтересним, яка саме основна спеціальність діяча, що вславився на музичному полі; або коли це обходить, то тільки з того погляду, щоб зложити поняття про те, в якій мірі основна робота, — що розцінюється, в істоті, як досадна околичність, — перешкоджала служенню вищому

---

1) [«Етнографічний вісник» за 1928 р. під № 5 відкривався наступним повідомленням-некрологом: «Етнографія минулого року зазнала кілька невіджадуваних утрат: з рядів українських етнографів вибули видатні діячі — Порфир Данилович Демуцький, Данило Михайлович Щербаківський та Орест Маркелович Янович, а в Росії помер авторитетний дослідник, старший етнограф Російської Академії Наук Лев Яковлевич Штернберг. Кожен із небіжчиків віддано працював на своїй ділянці, до самої смерті не кидаючи роботи; одного з них — Д. М. Щербаківського — смерть застала у розквіті наукової діяльності. Їхній світлій пам'яті Редакція «Етнографічного вістника» присвячує меморіальні статті в цьому числі часопису». — О. С.]

2) С. Барик, Порфир Данилович Демуцький (життя й діяльність). Життя й Революція, 1927, № 7–8, Київ. [Подаємо цю працю в нашому виданні на с. 186–190. — О. С.]

Іл. 11. Родина П. Д. Демуцького. Зліва направо: Данило Порфирович Демуцький, Устинія Данилівна Яневська-Демуцька, Порфирій Данилович Демуцький. Світлина бл. 1910 р. З фондів кімнати-музею Уманського обласного музичного училища ім. П. Д. Демуцького

Іл. 12. Родина Демуцьких в колі друзів. Друга зліва У. Д. Яневська-Демуцька, третій зліва — П. Д. Демуцький. Охматів. Світлина 1910-х рр. З фондів кімнати-музею Уманського обласного музичного училища ім. П. Д. Демуцького

ПОКАЖЧИКИ

П. Д. ДЕМУЦЬКИЙ.

Бібліографічний покажчик¹⁾

І. ПРИЖИТТЄВІ НОТНІ ВИДАННЯ

1. Демуцький П. Лира й ийи мотивы / зібравъ в Кыйивщини П. Демуцький. — К. : Гл. складъ въ кн. и муз. магазинъ Леона Идзиковскаго (Нотопечатня и друкарня И. И. Чоколова), 1903. — VI, 58 с. з мал.
Збережено орфографію оригіналу.
2. Демуцький П. Народни українськи писни въ Кыйивщини / записавъ голосъ и слова П. Демуцький. — К. : Гл. складъ въ кн. и муз. магазинъ Леона Идзиковскаго (Нотопечатня и Типографія И. И. Чоколова), [1905–1907].
Ч. 1 : [№№ 1–125]. — [1905]. — XII, 68 с.
Ч. 2 : [№№ 126–253]. — [1907]. — С. 69–140.
Збережено орфографію оригіналу.
3. Демуцький П. Збирнык Народних Украинських Писень для народних хорив П. Демуцького. І-й десяток. — К. : (Друк. И. И. Чоколова), 1906. — 9 с. — Продається в книгарни «Кыйивскои Старыны».
Збережено орфографію оригіналу.
4. Демуцький П. Перший десяток народніх українських пісень з репертуара Охматівського хора П. Демуцького. Для співу / муз. П. Демуцького. — К., 1906. — 8 с.
5. Демуцький П. Перший десяток народніх українських пісень з репертуара Охматівського хора П. Демуцького. — К. : Типо-литогр. и нотопечатня «И. И. Чоколов», [1917–1918]. — 8 с. — Склад в книгарні видавництва «Час».
Збережено орфографію оригіналу.
6. Демуцький П. Другий десяток народніх українських пісень з репертуара Охматівського хора П. Демуцького. — К. : Типо-литогр. и нотопечатня «И. И. Чоколов», [1917–1918]. — 7 с. — Склад в книгарні видавництва «Час».
Збережено орфографію оригіналу.
7. Демуцький П. Три українські пісні : Для народніх хорів : Голос народної пісні (1. Ще не вмерла Україна : Український гімн / слова [П. П.] Чубінського ; 2. Заповіт / слова Т. Шевченка ; 3. Наша дума, наша пісня / слова Т. Шевченка) / П. Демуцький. — К. : Вид-во Книгарні Є. Череповського ; (Типо-литогр. и нотопечатня «И. И. Чоколов»), 1918. — 4 с.
Збережено орфографію оригіналу.
8. Демуцький П. Літургія / П. Демуцький. — К. : [7-я Гостип.], 1922. — 16 с.
9. Демуцький П. Українські народні пісні. Примітиви. Вип. 1–2 / П. Демуцький. — [К. ; Х.], Книгоспілка, [1926].
Вип. 1 : № 1–10. — 11 с.
Вип. 2 : № 1–10. — 9 [1] с.
10. Концерти «Української республіканської капели». Серія 1. Підручне видання музичного відділу Міністерства мистецтв. — К. : Друк. «І. І. Чоколів», [1920-і рр.].
«Кант про Страшний суд».
11. Демуцький П. Чотири масові пісні на слова Т. Шевченка : (1. Червоний бенкет. 2. Чернець. 3. Наша дума, наша пісня. 4. 3 заповітів Тарасових) / П. Демуцький. — К. : Муз. т-во ім. Леонтовича. — 1926. — 8 с.
12. Раз-два : зб. пісень для військових, робітничих хорів / уложив Ф. Соболев. — Х. : Держвидав України, 1927. — 24 с.
«На городі верба рясна».

1) Уклад проф. П. О. Андрійчук.

ПОКАЖЧИК ПІСЕННИХ ТЕКСТІВ

ПІСЕННИКИ:

Буштинський — 127, 132–134

Дзюбаревича — 135, 137

Івановецький — 126, 130, 133

«Кам'янський Богогласник» — 34, 130, 132

Коритнянський — 126, 132–134

«Ліра і її мотиви», «Ліра та її мотиви», «Ліра и ийи мотивы», «Ліра и ии мотивы» — 9–11, 13, 18, 23, 32–38, 41–43, 124–125, 131, 149, 159, 166, 171, 173, 178, 180, 185, 190–191, 212, 219, 266, 279, 281, 283, 285, 287–288

«Почаївський Богогласник» — 12–13, 15, 18, 21, 26–28, 30, 33–41, 55, 58, 106, 109, 125–135, 137–140, 145, 147–149, 151–152, 154–155, 173

Пряшівський — 126, 130, 132, 135

Радимненський — 126, 131

Шаришський — 126, 130–136, 138

«А Бог Адама створил рукма...», «А Богъ Адама створывъ рукама...» (див. також: *¹⁾«Адам і Єва», № 7) — 41, 59–60, 127, 292

«А ще в мирі являється...», «А ще вь мирѣ являється...», «Аще вь мирѣ являється...», № 46 — 48, 87, 110, 138, 154, 162

«А ще сонце не заходило...» — 110, 286, 290

«А щиголь маленький думає-гадає» — 29

«Адам і Єва», «Адамъ и Ева», № 7 (див. також: **«А Бог Адама створил рукма», **«А Богъ Адама створывъ рукама...») — 15, 47, 59–60, 143, 159, 173, 292

«Алексію», «Алексию», «Олексію», «Про Олексія Божого чоловіка», № 34 (див. також: **«Ой у Бога велькая сыла...») — 13, 15–16, 42, 48, 92–93, 152, 161, 292

«Ангели знижайтеся» — 35

«Ангелу Хранителю», «Ангелу Хранытелю», № 21 (див. також: **«Ангель грѣшну душу пробуждає видъ сна...») — 47, 77–78, 147, 160, 292

«Ангель грѣшну душу пробуждає видъ сна...» (див. також: *)«Ангелу Хранителю», № 21) — 77–78, 132

«Архангели з неба прийшли до Богородиці» — 41, 134

«Архангелу Гавриїлу», «Архангелу Гавриїлу», № 41 (див. також: **«Когда бѣ же я свѣй кинецъ вика знавъ...») — 48, 104, 153, 162, 174, 292

«Архистратигу Михаїлу», «Архистратигу Михаилу», № 38 (див. також: **«Ой, когда конецъ вика искончается...») — 15, 48, 98–100, 153, 162, 292

«Ахъ, ушлы мои лита...», «Ахъ ушли мої літа...» (див. також: *«Об смертному часу», № 43) — 34–35, 106–107, 137, 292

«Б'ють пороги» — 178, 190

«Багач і Лазар», бібл. сюжет (див. також: «Лазар», № 50) — 16

«Балада из времен унии» — 21

«Безсмертныхъ тварей обладатель...» (див. також: *«Монашеский», № 9) — 62, 128

«Біда», «Бида», № 52 (див. також: **«Ой у яри глубокиѣ стоявъ терень высокый...») — 48, 50, 122–123, 141, 156, 163, 174, 292

«Богородице, вірним обороно» — 137

«Богъ то веливъ, яко Богъ нашъ возопилъ естъ...», «Бог то велів, яко Бог наш, возопил естъ» (див. також: *«Михаїлу», № 37) — 41, 96–97, 136

«Боже ласкавий приймай плач» — 127

«Боже, зри мое смиренье!», «Боже, зри мое смиренье!», № 12 — 15, 42, 47, 65, 129, 144, 160, 292

«Болша нѣсть земнымъ обороно...» (див. також: «Миколаю Великому», № 22; «Про Миколая») — 132

«Большаго нѣсть на землі трона», «Большъ его никтъ на земли трона хто схоще?...» (див. також: *«Миколаю Великому», № 22) — 30, 35, 78–79, 132

«Булы люде невірнії, вони вь Бога не вирылы...» (див. також: *«Георгію», № 26) — 82, 134

«Варварі», «Варвари», № 27 (див. також: ** «Ох і зійшла зоря посеред моря», **«Охъ и зійшла зоря посередъ моря») — 15–16, 33, 47, 52, 83–84, 141, 150, 161, 292

«Варварі», «Варвари», № 29 (див. також: **«Покой, благодать, Ангелице Маты») — 11, 15–16, 47, 52, 86, 141, 150, 161, 292

«Варварії», «Варвариі», № 28 (див. також: «Троицы Святой поклон даймо, Варвару

1) * — назва пісенного тексту; ** — ініціал відповідного пісенного тексту; № — порядковий номер пісенного тексту в збірці «Ліра і її мотиви». — О. С.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Авдієвський А. Т. — 287
Авраам — 115, 117
Адам — 13, 15–16, 41–42, 47, 59–60, 127, 143, 149, 159, 173, 292
Адлер Л. — 45
Акаймова Н. О. — 270, 283
Андрійчук П. О. — 285
Анна Іоанівна — 38
Антонович В. Б. — 27
Архімович Л. Б. — 125, 130
Багалій Д. І. — 137
Бака А. — 125
Барабаш Я. — 169
Барвінський В. О. — 125–126
Бардинський (Бардійський, Бардиський) О. — 33, 35
Барик С. — 9–10, 166, 183, 186, 192, 195, 199, 205, 210, 280, 287–288
Баронч С. В. Ф. — 36
Безбородько О. А. — 29, 124
Безсонов П. О. — 12, 18–19, 21, 25, 30, 126, 133–139
Бенч-Шокало О. Г. — 288
Бережницький Г. С. — 169
Бетховен (Бетговен), Л. ван — 195
Бич-Лубенський К. М. — 29, 31
Бігдай Я. М. — 200, 210
Бігдаш (Бігдаш-Бігдашев) П. М. — 200
Білий В. В. — 166, 180, 280
Білокінь С. І. — 20
Бінецька — 169
Бобир А. М. — 287
Богданова О. В. — 7, 9, 11–13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31–33, 35, 37, 39, 41–43, 125, 127, 129, 139, 279, 288
Богородиця — 15–16, 20–21, 25–26, 35, 37–38, 41, 132, 134, 137–138, 176
Бодянський О. М. — 18
Бойко В. Г. — 137
Бойко Юхим – див. Квітка К. В.
Болгарський А. Г. — 287
Бораковський (Бораковский) (інформант) — 36, 55, 142, 157, 159
Боржковський (Боржковский) В. В. — 23, 26–28, 132, 135–137
Братиця Павло (кобзар) — 24–25
Бріцина О. Ю. — 20
Брониченко (Броныченко) М. (лірник) — 11, 67, 73, 85, 87, 94–95, 145–146, 150, 152, 157–158, 160–161
Бублієнко — 172
Булат Т. П. — 33, 40, 128, 137
Буслаєв Ф. І. — 128, 138
В'яземський П. — 134, 136, 138
Вагановський С. — 36, 130, 133–136, 138
Варенцов В. Г. — 25, 127, 136
Васильченко К. — 269, 271, 283
Васильчук М. М. — 288
Вахнянин А. К. — 130
Вахромєєв В. О. — 128, 138
Вересай О. М. (кобзар) — 21–23, 136
Вернадський В. І. — 124
Верховинець В. М. — 170, 197
Веселовський О. М. — 13
Ветухов (Ветухов) О. В. — 31
Витошинський (Витошинский) О. М. — 126
Вікторин Кость – див. Студинський К. Й.
Вікторук В. — 271, 283
Возняк (Voznjak M.) М. С. — 19, 25, 36–37, 126–138, 149
Вольф — 45
Гайдай М. — 200
Гебетнер — 45
Геращенко О. М. — 140, 279
Гершуни П. — 128
Глуценко М. — 11, 105, 108–110, 114, 154–155, 157, 162–163
Гнатюк В. М. — 11–12, 18–19, 23, 28, 31, 126–127, 129–138, 151
Гнатюк О. — 12, 126, 130
Головатий З. — 23, 28
Головацький (Головацкий) Я. Ф. — 18, 137
Гоминюк (Гомынюк) Ананий (лірник) — 23, 28
Горбач О. Т. — 28
Гордійчук М. Л. — 22, 125, 130, 286
Горленко В. П. — 19–20, 23–26, 28, 32, 135
Горленко Д. — 19
Горленко Л. — 19
Горленко Я. — 20
Горнбостель, Е. М. фон — 141
Горняткевич А. Д. — 28
Городовенко Н. Ф. — 196
Грабенко А. М. – див. Конощенко А. М.
Грабович О. — 27
Грабовський С. — 274, 283
Гримальський — 172
Грица С. Й. — 12, 14, 20, 27, 40–43
Грінченко М. О. — 23, 33, 166, 184, 280, 282, 288
Грушевська К. М. — 19
Грушевський М. С. — 18, 42, 126–127, 134, 139
Гулак-Артемівський С. С. — 172
Гулька Прохір (лірник) — 11, 81, 83, 90, 96, 148, 150–151, 157, 161
Гутхейль А. — 45

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Умовні скорочення

губ. — губернія, губернський
м. — місто
мч. — містечко
обл. — область
пов. — повіт, повітове
р. — ріка

р-н — район
с. — село
сел. — селище
смт — селище міського типу
суч. — сучасний
у. — уезд, уѣзд

- Австро-Угорщина (Австро-Угорська імперія) — 28
Андріївський спуск — 189
Баштечки, нині с. Жашківський р-ну Черкаської обл. — 269, 283
Белоруссия — див. Білорусія
Бердичів, м., райцентр Житомирської обл. — 37, 288
Бердичівський р-н Житомирської обл. — 27
Біла Церква, смт, райцентр Київської обл. — 178, 188
Білгородська обл. — 32
Білорусь (Белоруссия) — 12, 37, 126, 128–129, 131, 133
Бобринь, с. Гадяцького р-ну Полтавської обл. — 14
Бобринський пов. Мінської губ. — 21
Богатирка (Богатырка), с. Таращанського пов. Київської губ., нині частина с. Іванівка Ставищенського р-ну Київської обл. — 68, 71, 119, 121, 145–146, 156, 158, 160, 163, 169
Богатырка, с. — див. Богатирка, с.
Бойківське Підгір'я, геогр. тер. України — 23
Браславець, мч. — Брацлав, смт
Братислава (Bratislava), м. (Словаччина) — 126–127, 130
Брацлав (Браславець), пов. мч. Подільської губ., нині смт Немирівського р-ну Вінницької обл. — 122
Брацлавщина — 27
Бродівський р-н Львівської обл. — 130
Бузівка, с. — див. Бузівка, с.
Бузівка (Бузівка), с. Таращанського пов. Київської губ., нині с. Жашківського р-ну Черкаської обл. — 54, 57, 81, 90, 104, 110, 142–143, 148, 151, 153, 157, 159, 161–162
Бучацький пов. Тарнопольського воєводства (Польща) — 23, 28, 129
Бучач (Бучпіль), м., райцентр Тернопільської обл. — 28, 32
Бучпіль (лебійською мовою), м. — див. Бучач, м.
Валківський р-н Харківської обл. — 141
Варшава (Warszawa), м. (Польща) — 36, 41, 126, 129, 131, 133, 135, 137–138, 291
Васильків (Василькив), пов. мч Київської губ., нині смт, райцентр Київської обл. — 28, 122
Васильківський (Васильковский) пов. Київської губ. — 143, 153, 157–159, 162
Василькив, мч. — див. Васильків, смт
Васильковский пов. — див. Васильківський пов.
Веймар (Weimar), м. (Німеччина) — 35, 127, 131, 149
Великорусь — 198
Виноград (Виноградъ), м. Звенигородського пов. Київської губ., нині с. Лисянського р-ну Черкаської обл. — 77, 147, 158, 160
Відень (Wien), м. (Австрія) — 35, 127–128, 131, 149
Вінниччина — 26
Вкраїна — див. Україна
Волинська (Волинская) губ. — 20
Волинь (Wołyń), іст.-етногр. тер. України — 20–21, 24–25, 38, 131, 210
Волинская губ. — див. Волинська губ.
Вороне, с. Жашківського р-ну Київської обл. — 178
Воронежская губ. — див. Воронізька губ.
Вороніжчина — 30
Воронізька (Воронежская) губ. — 30, 32
Вроцлав (Wrocław), м. (Польща) — 24, 127, 131
Виноградъ, м. — див. Виноград, м.
Галицкая Русь — див. Галицька Русь
Галицька Русь (Галицкая Русь), іст.-етногр. тер. України — 137
Галичина, іст.-етногр. тер. України (див. також: Східна Галичина) — 37–38, 41, 125, 129, 132, 136, 138, 170, 178, 180, 185, 187, 191, 200, 215
Глинка (Глынка), с. Таращанського пов. Київської губ., нині с. Нагірна Жашківського р-ну Черкаської обл. — 56, 69, 78, 142, 146–147, 157–160
Глынка, с. — див. Глинка, с.
Городечко¹⁾, мч. — 288
Гродно, м. (Білорусь) — 41
Гумань, мч. — див. Умань, м.
Гуцульщина, іст.-етногр. тер. України — 211
Гущинці, с. Вінницького р-ну Вінницької обл. — 27

1) З контексту не зрозуміло, про який населений пункт йдеться. — О. С.